Iranian Journal of Insurance Research JR
Scientific Research Quarterly Journal
Vol. 35. No.4. Winter 2021

Investigating the Effective Factors in Implementation Islamic Insurance (Takaful) in Mihan Insurance Company

Firoozeh Hahialiakbari[1], Elham Zabandan[2], Farimah Jafarli[3]

Received: 12/16/2018 **Accepted:** 10/03/2020

Abstract

Objective: The main purpose of this study is to identify the factors affecting the implementation of Islamic insurance (Takaful) at the level of homeland insurance. Takaful is a type of insurance to compensate for damages caused by accidents and compeleting interest-free banking system. Takaful Insurance is strengthening its position in the region gradually and increasingly.

Methodology: This descriptive-exploratory research was conducted using Delphi and interviews with experts. The statistical population of this study includes 30 experts and insurance experts from Mihan Insurance Company. The snowball sampling method was used and continued to the researcher's theoretical saturation. Thirty interviews were conducted using a researcher-made questionnaire. The validity of the questionnaire was confirmed using the adjustment rate. Data were collected using the Delphi method in three steps. Descriptive statistics and Delphi inferential methods were used for data analysis. The SPSS software version 22 was used in descriptive analysis and Mick Mac software version 6 was used in inferential analysis.

Findings: After the researcher extracted the required data, the final model was extracted by analyzing the data.

Conclusion: Four factors of insurance services'cost, rules and instructions, statistical research and transparency of provided information are the most important in implementing Takaful insurance at the level of homeland insurance from the perspective of experts. The cost component had the most direct effect among these factors. Suggestions are also presented based on the research results.

Keywords: Common Insurance, Takaful Insurance, Islamic Insurance.
JEL Classification: G22, O31, O32, N25:

1. Assistant Professor, Department of Management, Isalamic Azad Uneversity, Zanjan Branch, Iran, **(Corresponding Author).** firouzehajialiakbari@gmail.com
2. M.A in International Business, Isalamic Azad Uneversity, Zanjan Branch, Iran. elhamzabandan1360@gmail.com
3. Ph.D Student in Marketing, Isalamic Azad Uneversity, Zanjan Branch, Iran. farimah_20@yahoo.com

(DOI): 10.22056/JIR.2020.161553.2435

فصلنامه علمی پژوهشی پژوهشنامه بیمه JR
سال سی‌وپنجم، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۹

بررسی عوامل مؤثر در پیاده‌سازی بیمه اسلامی (تکافل) در سطح بیمه میهن

فیروزه حاجی علی اکبری[۱]، الهام زبان دان[۲]، فریماه جعفرلی[۳]

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۹/۲۵ **تاریخ پذیرش:** ۱۳۹۹/۰۷/۱۲

چکیده

هدف: بیمه تکافل، گونه‌ای بیمه‌ای برای جبران خسارت‌های ناشی از حوادث و تکمیل نظام بانکی بدون بهره است که این پژوهش با هدف شناسایی عوامل مؤثر در پیاده‌سازی آن در سطح بیمه میهن انجام شده است.

روش‌شناسی: این پژوهش از لحاظ روش توصیفی- اکتشافی بود که به شیوه دلفی و مصاحبه با خبرگان انجام پذیرفت. نمونه آماری شامل ۳۰ نفر از کارشناسان و خبرگان امور بیمه‌ای شرکت بیمه میهن بود که به روش گلوله برفی انتخاب و این فرایند تا رسیدن به اشباع نظری محقق ادامه یافت و مجموعاً ۳۰ مصاحبه صورت گرفت. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته بود که با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و مصاحبه با خبرگان تهیه شد. روایی پرسشنامه با استفاده از نرخ سازگاری مورد تایید قرار گرفت. جمع‌آوری داده‌ها با استفاده از روش دلفی و طی سه مرحله انجام شد. در تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی و روش استنباطی دلفی استفاده شد که تحلیل‌های توصیفی با نرم افزار اس پی اس اس نسخه ۲۲ و تحلیل‌های استنباطی با نرم افزار میک مک نسخه ۶ انجام شد.

یافته‌ها: نتایج نشان داد از دید خبرگان امور بیمه چهار مؤلفه بهای تمام شده (هزینه) ارائه خدمات بیمه‌ای، قوانین و دستورالعمل‌های ابلاغی، تحقیقات آماری و شفافیت اطلاعات ارائه شده در پیاده‌سازی بیمه تکافل در سطح بیمه میهن بیشترین اهمیت را دارند که مؤلفه بهای تمام شده بیشترین اثر مستقیم را داشته است.

نتیجه‌گیری: عوامل مستخرج در استقرار نظام تکافل در سطح بیمه میهن می‌توانند نقش مؤثری داشته باشند و به کاهش ریسک و آزمایش و خطا کمک نمایند.

واژگان کلیدی: بیمه رایج، بیمه تکافل، بیمه اسلامی.

طبقه‌بندی موضوعی: O31, O32, N25, G22.

---

۱. استادیار گروه مدیریت، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران **(نویسنده مسئول)**.
firouzehajialiakbari@gmail.com

۲. دانش آموخته کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی بین‌الملل، دانشگاه آزاد اسلامی واحد زنجان، ایران.
elhamzabandan1360@gmail.com

۳. دانشجوی دکترای بازاریابی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد زنجان، ایران.
farimah_20@yahoo.com

مقدمه

نظام مالی اسلام متشکل از سه حوزه کارکردی بانکداری اسلامی، بیمه اسلامی و بازار سرمایه اسلامی است که با توسعه و پیشرفت خود، به بخش مهم و اساسی در بازار مالی جهانی تبدیل شده و به عنوان الگوی مالی جایگزین، کارا و اجرایی در مقابل نظام مالی متعارف، مورد توجه بسیار قرار گرفته‌اند. در این بین، بیمه بعد از بانکداری مهم‌ترین بخش محسوب می‌شود. در حقیقت بانکداری و بیمه درهم تنیده‌اند و به‌عنوان مکمل از عملکرد هم حمایت می‌کنند (پیغامی، ۱۳۸۸: ۱۲۴).

اما، فعالیت‌های بیمه‌ای مسأله مهم و جدیدی است که مجادلات و مناقشات بسیاری را برانگیخته و علمای مسلمان نیز به محض معرفی این صنعت به جامعه مسلمین، دست به قلم شده و دیدگاه‌های متفاوتی را پیرامون مفهوم مدرن بیمه ابراز داشته‌اند. از جمله این‌که بهره‌ای که برخی از رشته فعالیت‌های بیمه‌ای دریافت می‌کنند، »ربا» می‌باشد و حتی فعالیت‌هایی که شامل بهره نمی‌شوند نیز به عنوان «غرر» یا سفته‌بازی در نظر گرفته‌اند. البته در مورد دوم در میان صاحب‌نظران اتفاق نظر وجود ندارد. درنتیجه، مسلمانان برای سالیان متمادی، بیمه‌های رایج (به‌ویژه بیمه‌های عمر) را به‌علت مغایرت با برخی از اصول اسلامی حرام می‌دانستند. تا این که در سال ۱۹۸۵ «شورای عالی اندیشمندان اسلامی[1]»، بیمه تکافل را با توجه به شریعت اسلام تدوین نمود و برای بررسی‌های بیشتر در اختیار اندیشمندان مسلمان و متخصصین حوزه بیمه قرار داد تا در راستای تأمین نیازهای بیمه‌ای یک اقتصاد مبتنی بر قوانین اسلامی مورد استفاده قرار گیرد (رشیدی، ۱۳۸۷). با این توضیح که تکافل یک سیستم تعاونی بیمه است که بر پایه قوانین و مقررات بانکداری اسلامی پایه‌گذاری شده (بروگنونی و همکاران[1]، ۲۰۱۲) و در آن، مشتریان بیمه توافق می‌نمایند با تجمیع سهم‌های پرداختی، دیون هر کدام از افراد نیازمند را پرداخت نمایند و مانند بیمه‌های دو طرفه، بیمه‌گذاران در سود

1. Brugnoni et al

یا زیانی که از سرمایه‌گذاری وجود تکافل در فعالیت‌های اقتصادی می‌شود، منتفع خواهند شد. در این وضعیت، ریسک ناشی از سرمایه‌گذاری وجوه تنها متوجه شرکت تکافل نبوده و برخلاف بیمه‌های تجاری معمول، همه اعضا به اندازه سهم خود از سود یا زیان فعالیت‌ها متأثر خواهند شد. در پایان سال مالی، اگر مازادی ناشی از فعالیت‌های تکافلی باقی مانده باشد در میان اعضا تقسیم می‌گردد (عسگری و اسمعیلی گیوی، ۱۳۹۱).

لذا، از آنجا که صنعت بیمه از طریق تأمین و تضمین سرمایه‌گذاری‌ها، انتقال ریسک و کاهش آن و سرمایه‌گذاری حق بیمه‌ها باعث افزایش رشد اقتصادی کشور می‌شود، رونق و توسعه آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است که این رونق جز در پرتو تنوع بخشی به ابزارها و خدمات مالی و بیمه‌ای حاصل نمی‌شود. در این بین، صنعت تکافل از اهمیت خاصی برخوردار است. زیرا، درحالی که بسیاری از شرکت‌های بیمه اسلامی (تکافل) در دهه‌های ۸۰ و ۹۰ در کشورهای مسلمان تأسیس گردیدند و امروزه با موفقیت به کسب‌وکار خود ادامه می‌دهند (پیغامی، ۱۳۸۸: ۱۴۶)؛ اما صنعت تکافل در نظام مالی ایران سابقه‌ای ندارد. البته، ایجاد تکافل نیازمند مطالعه الگوهای موجود و بومی‌سازی آنها متناسب با شرایط ایران است. زیرا، پیاده‌سازی یک فرآیند جدید مانند بیمه تکافل نیازمند مطالعات امکان‌سنجی است تا با پیش‌بینی عوامل موثر بر آن و ترسیم یک نقشه راه از اتلاف منابع جلوگیری گردد.

بنابراین، تحقیق حاضر به بررسی امکان کاربرد بیمه تکافل در ایران پرداخته و عوامل مؤثر در استقرار آن را از دیدگاه خبرگان شرکت بیمه میهن استخراج نموده تا پاسخگوی این سؤال باشد که چه عواملی در استقرار و پیاده‌سازی بیمه تکافل در صنعت بیمه کشور مؤثر می‌باشند؟

۱. مروری بر پیشینه پژوهش

خلاصه پیشینه داخلی و خارجی پژوهش به شرح جدول ذیل است:

جدول ۱. خلاصه پیشینه خارجی پژوهش

ردیف	پژوهشگر	سال	نتایج
۱	خان و همکاران[1]	۲۰۱۸	فقدان رهنمودهای حاکم بر شرکت‌های بیمه اسلامی در بنگلادش موجب مشکلات متعدد بیمه در خانواده‌ها می‌شود که برای غلبه بر این موانع، دولت باید قانون مجزا برای بیمه اسلامی ارائه کند
۲	ون دود و همکاران[2]	۲۰۱۸	ویژگی‌های رهبران اسلامی را به‌طور موثری می‌توان در محیط شرکت‌ها مورد استفاده قرار داد. به‌طوری که به عملکرد بالاتر سازمان منتهی شود
۳	گوندوز و اویاساف[3]	۲۰۱۸	بین نسبت خسارت و سودآوری و نرخ پس‌انداز و سودآوری یک رابطه منفی وجود دارد
۴	اختر[4]	۲۰۱۸	شرکت‌های بیمه تکافل و شرکت‌های بیمه متعارف بزرگتر در کشور برای بهره‌مندی از صرفه اقتصادی مقیاس باید فعالیت‌های خود را کارآمدتر کنند و سهم بازار و سودآوری از عوامل مهم تعیین کننده کارایی هستند
۵	احمد سلمان و همکاران[5]	۲۰۱۷	اکثریت مسلمانان و غیرمسلمانان معتقدند اخلاق در عمل بیمه مهم است و همچنین آگاهی از تکافل در هند بسیار کم بوده و تکافل در هند هنوز معرفی نشده است
۶	اختر و همکاران[6]	۲۰۱۷	متوسط درآمد بیشتر با تقاضای بیمه اسلامی در خاورمیانه مرتبط است که به احتمال زیاد مربوط به شیوه‌های مختلف مالی اسلامی در منطقه می‌باشد
۷	عباسچیان و همکاران	۱۳۹۸	برای گسترش صنعت تکافل باید فرهنگ‌سازی، ابتکار و خلاقیت و آموزش‌های عمومی صورت پذیرد. همچنین محصولات، همگن‌سازی و استانداردسازی الگوهای تجاری و تنظیم مقررات ذیربط و نیز آموزش‌های تخصصی برای فعالان اقتصادی که تمایل به ورود در این عرصه را دارند حائز اهمیت است

1. Khan et al
2. Wan Daud et al
3. Guendouz & Ouassaf
4. Akhtar
5. Ahmed Salman et al
6. Akhtar et al

ردیف	پژوهشگر	سال	نتایج
۸	کریمی و همکاران	۱۳۹۵	صنعت تکافل از یک سو به جهت تطابق با فقه عامه (اهل سنت) و از سوی دیگر به عنوان جزیی از نظام مالی رو به رشد اسلامی، با سرعت بالایی در حال رشد و گسترش است
۹	عسگری و اسمعیلی گیوی	۱۳۹۱	نتایج از کارایی نسبی تکافل در مقابل بیمه متعارف حکایت دارد. بنابراین، عرضه محصولات تکافل در کنار محصولات بیمه رایج به افزایش نفوذ بیمه در کشور و گسترش و تنوع حیطه خدمات مالی و رشد اقتصادی کمک شایانی خواهد کرد
۱۰	ناطق گلستان و همکاران	۱۳۹۰	بین دو نظام تکافل و بیمه مرسوم رابطه عام و خاص من وجه وجود دارد و مکمل یکدیگر می‌باشند.
۱۱	آقا مهدوی و همکاران	۱۳۸۸	تکافل علاوه‌بر این که اهداف شرکت‌های بیمه را تأمین می‌کند با توجه به بهره‌مندی تکافل شوندگان در مازاد حاصله با مبانی اسلام و عدالت سازگارتر است
۱۲	عسگری و اسماعیلی گیوی	۱۳۸۷	محصول‌های تکافل خانواده می‌تواند به‌صورت ابزاری کارامد برای مدیریت ثروت خانواده‌ها مکمل محصول‌های بیمه عمر بوده و با ارایه محصول‌های تکافل خانواده می‌توان برای رشد نفوذ بیمه عمر در کشور برنامه‌ریزی کرد.
۱۳	توحیدی نیا و سیفلو	۱۳۸۷	حضور و فعالیت شرکت‌های تکافلی در کنار شرکت‌های بیمه مرسوم می‌تواند هم برای اقتصاد کشور و هم برای صنعت بیمه مفید و اثر گذار باشد

منبع: یافته‌های تحقیق

همان‌گونه که ملاحظه شد بررسی عوامل موثر بر بیمه تکافل و طراحی الگویی برای ایجاد آن متناسب با شرایط کشور در مطالعات داخلی انجام شده سابقه ندارد و تحقیق حاضر با هدف پوشش این خلأ مطالعاتی شکل گرفته است.

۲. مبانی نظری

واژه تکافل از قرآن و سنت (واژه عربی «کفالت») گرفته شده و به معنای ضمانت مشترک می‌باشد که هدف آن نیز مشارکت و یاری دوجانبه میان اعضای گروه مشخصی

می‌باشد. در عمل، تکافل به‌عنوان روشی مبتنی بر ضمانت مشترک اعضای یک گروه در برابر ضرر و زیان‌های احتمالی وارده بر هر یک از آنها مطرح می‌شود. اعضای این گروه در صورتی که برای فردی مشکل و یا حادثه‌ای رخ دهد، بر ضمانت و وثیقه مشترک اتفاق نظر داشته و مجموع منابع جمع شده را برای جبران خسارت به فرد ضرر دیده می‌پردازند. تمامی اعضای گروه تلاششان را به‌کار می‌گیرند تا فرد نیازمند را حمایت کنند. در بعضی منابع، این واژه را ضمانت طرفینی با مسئولیت مشترک نیز معنا کرده‌اند (احمد[1]، ۲۰۰۹، ص۵). بنابراین، تکافل یک قرارداد همیاری متقابل، اشتراک در منافع و مسئولیت، برادری در برابر خطرات یا فجایای غیرقابل پیش‌بینی می‌باشد که در آن انتظار می‌رود اعضاء خالصانه و بی‌ریا با یکدیگر همکاری داشته باشند (محمدی مهر، ۱۳۸۵).

تکافل نیز مانند بیمه متعارف، پوشش‌های بیمه‌ای یکسانی را ارائه می‌دهد. چون هم بیمه و هم تکافل هدفشان کاهش بار مخاطرات و حوادث ناگهانی است که برای افراد رخ می‌دهد. پس در نوع و تنوع پوشش مخاطرات هر دو یکسان می‌باشند. بنابراین، تکافل خانواده یا تکافل عمر یا تکافل زندگی دقیقاً همان نوع پوشش بیمه عمر و بیمه زندگی را ارائه می‌دهد و تکافل عمومی نیز همان پوشش‌های بیمه عمومی را ارائه می‌دهد. تنها تفاوت، در نوع سازوکار و عملکرد تکافل با بیمه متعارف می‌باشد.

بیمه‌های تکافل بر اساس اصول زیر فعالیت می‌کنند:

- ✓ بیمه‌گذاران برای دستیابی به نفع مشترک با یکدیگر همکاری می‌کنند.
- ✓ هر یک از بیمه‌گذاران برای کمک به افراد نیازمند، حق بیمه‌ای پرداخت میکند.
- ✓ خسارت‌ها بین افراد تقسیم و مسئولیت‌ها به تمامی افراد تسری پیدا می‌کند.
- ✓ تکافل مبتنی بر اصل اساسی همکاری متقابل و تشریک مساعی است.

1. Ahmed

- ✓ در تکافل، طرفین برای امضای قرارداد باید صلاحیت حقوقی (مانند بلوغ و سایر شرایط عقد قرارداد شرعی) داشته باشند.
- ✓ در تکافل باید منفعت قابل بیمه شدن موجود باشد و موارد ممنوع در اسلام را نمی‌توان بیمه کرد.
- ✓ در مورد بیمه عمومی، بیمه‌کننده و بیمه‌شونده باید درک کنند که پرداخت حق بیمه به عنوان (تبرّع) است و در صورتی که هیچ زیانی در موضوع مورد توافق حاصل نشود بیمه‌شونده به لحاظ حقوقی نمی‌تواند حق بیمه را پس بگیرد. اما در صورت بروز خسارت، بیمه‌کننده ملزم به جبران خسارت بیمه شونده است.
- ✓ قصد تبرع متکافلان؛
- ✓ عدم جبران کسری صندوق تکافل توسط متکافلان؛
- ✓ قرض الحسنه متصدی تکافل برای صندوق تکافل در صورت کسری؛
- ✓ نمایندگی متصدی تکافل برای مدیریت صندوق تکافل؛
- ✓ ارادی بودن انتخاب متصدی تکافل؛
- ✓ مشترک بودن فعالیت تکافل.

احمد منجو[1] (۲۰۰۵) معتقد است که تکافل فی نفسه یک محصول نیست و نباید آن را برابر بیمه متعارف دانست. تکافل به صورت ماهرانه‌ای به صورت یک سیستم طراحی شده که البته از یک محصول به مراتب ارجح می‌باشد. پس تکافل محصول نیست و سیستمی است که هدفش تأمین و ضمان مشترک در بین اعضاء از طریق برنامه‌های پوشش ریسک می‌باشد. تکافل الهام گرفته شده از سیستم دیه و عاقله است. زیرا، در دیه و عاقله، گویی افراد متعهد شده‌اند هرگاه برای یکی از افراد قبیله تعهد غیرمنتظره‌ای مثل پرداخت خون‌بها و دیه ایجاد شود مابقی افراد به یاری او بشتابند.

معصوم بالله (۲۰۰۷) در مورد تکافل اعتقاد دارد که به لحاظ مفهومی، تکافل صرفا یک قرارداد مالی برای همکاری متقابل بین دو طرف، برای تدمین امنیت و ضمانت مالی

1. Ahmad Manjoo

برای هر کدام از اعضا در برابر ریسک‌های مالی غیرمنتظره است. در قرارداد تکافل، طرفی که شرکت‌کننده[1] (بیمه‌گذار) نامیده می‌شود، طی یک توافق نامه مقدار مشخصی پول را بابت کمک[2] (حق بیمه) به طرف دیگر که عامل و شرکت تکافل[3] است، می‌پردازد و عامل تکافل مسئولیت و وظیفه قانونی دارد تا امنیت مالی شرکت‌کنندگان را در مقابل خسارت‌های غیرمنتظره بر اساس موضوع مورد توافق در قرارداد تکافل تأمین نماید (سراج زاده، ۱۳۸۸).

فعالیت شرکت‌های تکافل به دو دسته تکافل خانواده و تکافل عمومی تقسیم می‌شود.

- ✓ تکافل خانواده یا تکافل عمر یا تکافل زندگی به معنی فراهم ساختن مصونیت و امنیت برای مجموعه‌ای از افراد و خانواده‌های آنها در ارتباط با زندگیشان است و دقیقاً همان نوع پوشش بیمه عمر یا بیمه زندگی را ارائه می‌دهد. تکافل خانواده شامل تولیدات تکافل طولانی مدت بوده که دوره سررسید آن بیش از یک سال است و این زمان می‌تواند به پنج، ده یا بیست سال هم برسد. به‌عنوان مثال طرح تکافلی برای مستمری بازنشستگی برای تحصیل کودکان و برای رهن و گرو و ... قراردادهای تکافل خانواده با هدف ارائه طرح ذخیره و سرمایه‌گذاری طولانی‌مدت شرکت‌کنندگان به منظور تحقق اهداف خاص در طولانی‌مدت به وجود آمده است (اختر، ۲۰۰۸).
- ✓ تکافل عمومی یعنی ارائه برنامه و طرحی برای حمایت اعضاء در برابر حوادث فردی و ضرر و زیانی که به اموال و دارایی‌های فرد وارد می‌شود (محمود[4]، ۱۹۹۱). تولیدات تکافل عمومی شامل طرح‌های تکافل کوتاه‌مدت است که زمان سررسید آنها به یک سال یا کمتر می‌رسد. در صنعت تکافل عمومی تمام کمک‌ها تحت عنوان بخشش (تبرع) صرف صندوق ریسک شده و در جهت

1. Participant
2. Contribution
3. Takaful Operator
4. Mahmood

جبران خسارت‌ها و آسیب‌های وارده به شرکت‌کنندگان طی یک دوره زمانی مشخص استفاده می‌شود. این صندوق بر طبق اصول شریعت در کوتاه‌مدت سرمایه‌گذاری می‌کند و سود نیز به همین صندوق باز می‌گردد و مازادها نیز بعد از پرداخت خسارات و کسر هزینه‌های مستقیم (حق‌العمل نمایندگی‌های تکافل و هزینه‌های بیمه‌گری) به شرکت‌کنندگان بازپرداخت می‌شود. در مواردی که پرداخت خسارت‌ها و هزینه‌های مستقیم از موجودی صندوق ریسک بیشتر باشد یک وام بدون سود (قرض‌الحسنه) از سوی سهامداران برای پوشش خسارت‌ها پرداخت می‌شود (اختر، ۲۰۰۸).

در جدول ذیل به طور خلاصه بیمه متعارف و تکافل مورد مقایسه قرار گرفته اند:

جدول ۲. مقایسه بیمه متعارف و تکافل

محور مقایسه	بیمه متعارف	تکافل
ماهیت کسب‌وکار	مبتنی بر انگیزه کسب سود است.	مبتنی بر انگیزه حمایت و تأمین رفاه اجتماعی مشتری و خانواده او است
ماهیت قرارداد	مانند قرارداد بیع است که بیمه‌گر در قبال پوشش ریسک بیمه‌گزار از او پول دریافت می‌کند	قراردادی است بین تمام تکافل شوندگان برای تقسیم مخاطرات خود و مشارکت در حمایت
منابع قوانین و مقررات	نتیجه تجارب کسب‌وکار، تفکرات بشری، ادبیات قضایی، پایگاه‌ها و فرهنگ آن کشور است	مبتنی بر وحی الهی (قرآن و سنت) و نظرات و فتوای شرعی علما و کمیته‌های فقهی موجود در این شرکت‌هاست
مبتنی بودن بر اصل تعاون	منافع بیمه‌گذار و بیمه‌گر با هم یکی نیست و تعاون واقعی وجود ندارد	اعضاء هم بیمه‌گزارند و هم بیمه‌گر؛ در کلیه خسارت‌ها شریک می‌شوند و در انتقال مخاطره نیز مشارکت دارند
شفافیت و افشاء	در شرکت‌های بیمه رایج، افشاء و شفافیت وجود ندارد	شرکت تکافل اطلاعات را به صورت شفاف در اختیار تکافل شوندگان قرار می‌دهد و فعالیت‌ها و عملیاتش شفاف‌تر از شرکت‌های بیمه رایج است

محور مقایسه	بیمه متعارف	تکافل
سرمایه گذاری وجوه	گاهی بعضی شرکت‌ها وجوه را در امور و برنامه‌های غیرشرعی به‌کار می‌گیرند و از ابزارهای با بهره ثابت استفاده می‌کنند	وجوه در ابزارهای شرعی که با مبانی مضاربه و وکالت و اجاره و ... کار می‌کنند، سرمایه‌گذاری می‌شود
التزامات و منافع	بیمه‌گزاران در صورت بروز خطر، کل پولی را که در بیمه‌نامه آمده می‌گیرند. اما در صورت رخ ندادن، نمی‌توانند ادعا داشته باشند	تکافل شونده می‌تواند در صورت بروز خطر، کل مقدار در تعهد تکافل‌کننده (پرداخت از صندوق مخاطره)، کل موجودی حساب مشارکت‌کننده و سهم خود از سود کسب شده را تا آن زمان از شرکت بگیرد. اما اگر تا زمان سررسید صبر کرد و خطر پوشش داده، رخ نداد، فقط می‌تواند موجودی حساب مشارکت‌کننده و سهم خود را از سود تا آن زمان درخواست کند
ارزش بازخرید	اگر بیمه‌گذار قبل از سررسید از بیمه خارج شود، شرکت بیمه به بیمه‌گر پولی کمتر از مجموع پرداختی‌های او پرداخت خواهد کرد	در تکافل اگر کسی بخواهد خارج شود تمام موجودی حساب شخصی او (حساب مشارکت‌کننده) به علاوه سهم از کل سود تا آن موقع به او بازپرداخت می‌شود و متصدی تکافل فقط مقدار ناچیزی بابت راه‌اندازی شرکت و مدیریت وجوه از او کسر می‌کند
توزیع مازاد منافع	بین منافع بیمه‌گر و بیمه‌گذار تعارض وجود دارد	بین منافع بیمه‌گر و مشتری تعارض وجود ندارد
حق رای و حق شرکت در مجمع عمومی	در بیشتر موارد این قبیل تسهیلات برای شرکت‌کنندگان در برنامه‌های بیمه‌های رایج وجود ندارد	اعضاء حق رای و حق شرکت در مجمع عمومی را برای انتخای هیأت مدیره و نیز ملاحظه حساب‌های سالیانه و ترازنامه دارند
مجلس نظارت شرعی	ندارد	نظارت بر روند کاری تکافل
مفاد	بر اساس رضایت شرکت تقسیم می‌شود	به همه مشترکین تقسیم می‌شود
ضمانت/گارانتی	از سوی شرکت داده می‌شود	به همه مشترکین تقسیم می‌شود

محور مقایسه	بیمه متعارف	تکافل
خسارت/غرامت	از سرمایه شرکت پرداخته می‌شود	از سرمایه تکافل پرداخته می‌شود
مصارف اداری	از حق بیمه پرداخته می‌شود	از سرمایه سهامداران پرداخته می‌شود
کارمزد بنگاه	از حق بیمه پرداخته می‌شود	از سرمایه سهامداران پرداخته می‌شود
نوعیت قرارداد	خرید و فروش	تبرع و مضاربه
مسئولیت شرکت	ضمانت‌کننده صادرشده	اداره‌کننده سرمایه
عقد	معاوضی	غیرمعاوض(تبرعی)
مالکیت حق بیمه	بیمه گر	حساب ویژه متکافلان – وقف
مسئولیت بیمه‌گر	پرداخت خسارت به صورت مطلق طبق عقد	پرداخت خسارت از صندوق تکافل و در صورت کسری قرض الحسنه
مسئولیت بیمه‌گذار	پرداخت حق بیمه	پرداخت سهم (تبرع)
سرمایه مورد استفاده	سرمایه مشترک	صندوق‌های تکافل
سرمایه‌گذاری سرمایه‌های صندوق‌ها	بدون محدودیت (البته در فقه امامیه عدم مغایرت با اسلام)	طبق شریعت

منبع: معصوم بالله (۲۰۰۷)

۳. روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش در گروه پژوهش‌های اکتشافی طبقه‌بندی می‌شود و از نظر روش گردآوری داده‌ها دلفی می‌باشد. تکنیک دلفی[1] برای «شناسایی» و «غربال» مهم‌ترین شاخص‌های تصمیم‌گیری قابل استفاده است. بنابراین با وجود این‌که تکنیک دلفی یک روش تصمیم‌گیری چندمعیاره نیست. اما در بسیاری موارد قبل از به‌کارگیری تکنیک‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره از این تکنیک برای غربال شاخص‌ها یا رسیدن به یک توافق در زمینه اهمیت شاخص‌های تصمیم‌گیری استفاده می‌شود. روش دلفی در این مطالعه در ۳ مرحله انجام گرفت که عبارت بودند از:

1. Delphi Method

۱. مرحله اول: در ابتدا با استفاده از منابع کتابخانه‌ای، مقالات، مطالعات مشابه و مصاحبه با برخی از کارشناسان آگاه در حوزه بیمه و از جمله بیمه تکافل، پرسشنامه اولیه تهیه و از طریق اتوماسیون اداری که در سطح بیمه میهن گسترده است، به اعضاء پنل خبرگان ارسال گردید و از آنان خواسته شد در مورد مؤلفه‌های مطرح شده نظرات خود را بیان نموده و در صورت داشتن نظر و یا مؤلفه جدید آن را مطرح نمایند. پس از عودت پرسشنامه‌ها، مرحله بعدی روش دلفی آغاز شد.

۲. مرحله دوم: در این مرحله پاسخ‌های مرحله اول به‌منظور اولویت‌بندی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. مؤلفه‌هایی که دارای بیشترین جمع امتیاز بودند، استخراج و برای مرحله نهایی آماده شدند. امتیازبندی مؤلفه‌ها با توجه به نمره ۱ تا ۵ اختصاص داده شده توسط پنل خبرگان انجام گرفت. به‌طوری که کارشناسان شرکت‌کننده در مطالعه میزان موافقت خود را با مؤلفه‌ها از خیلی کم تا خیلی زیاد اظهار کردند و این گزینه‌ها نمره‌ای از ۱ تا ۵ را به خود اختصاص می‌داد. در نهایت مؤلفه‌هایی که بیشترین فراوانی را در گزینه‌های زیاد و خیلی زیاد کسب کرده بودند و نیز جمع امتیاز سطر و ستون آنها بیشتر از مؤلفه‌های دیگر بود، انتخاب شدند. این مؤلفه‌ها که تعداد آنها ۷ عدد بود دوباره به‌صورت پرسشنامه با طیف لیکرت پنج گزینه‌ای به اعضای پنل خبرگان ارسال شد.

۳. مرحله سوم: پرسشنامه‌ها و پاسخ‌های بازگشت داده شده دوباره مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و با همان روش مرحله قبل مؤلفه‌های دارای اولویت استخراج شدند. در این مرحله ۴ مؤلفه که دارای بیشترین امتیاز بودند استخراج و وارد تجزیه و تحلیل نهایی و برقراری ماتریس همبستگی و تحلیل ساختاری شدند.

۳-۱. جامعه آماری پژوهش

در این تحقیق از روش نمونه‌گیری گلوله برفی برای انتخاب نمونه آماری استفاده شد. به این نحو که اولین فرد خبره بر اساس بررسی‌های اولیه و نظرخواهی از میان خبرگان انتخاب شد و پس از اتمام مصاحبه با فرد اول، از وی خواسته شد فرد یا افراد خبره دیگری (در میان مدیران و کارشناسان مجرب) که در حوزه بیمه تکافل صاحب‌نظر بوده و می‌توانند به غنای مدل تحقیق کمک نمایند را معرفی کنند و این فرایند تا رسیدن به اشباع نظری محقق ادامه یافت که مجموعاً ۳۰ مصاحبه صورت گرفت که شامل کارشناسان و خبرگان بیمه میهن در سطح کشور می‌باشند که تمامی آنها وارد مطالعه گردیدند. ضمناً افراد شرکت‌کننده ۱۳ نفر کارشناس و کارشناس مسئول و ۱۷ نفر مدیر بودند.

۳-۲. ابزارگردآوری داده‌ها

جهت گردآوری اطلاعات و داده‌ها از پرسشنامه چند مرحله‌ای روش آینده‌نگاری دلفی کلاسیک که به صورت محقق‌ساخته و به‌وسیله مصاحبه با خبرگان تهیه و تنظیم گردید استفاده شد. پرسشنامه شامل ۷۸ گویه در ۴ بخش طراحی شد که بخش اول شامل ویژگی‌های فردی پاسخ‌دهندگان شامل میزان تحصیلات، سابقه خدمت، پست سازمانی بود. در بخش دوم ۷۸ سؤال به‌منظور بررسی شاخص تأثیرگذار بر پیاده‌سازی بیمه اسلامی شامل ۴ حوزه مالی، بازار و مشتری، حوزه فرآیندهای داخلی و حوزه رشد و توسعه آورده شد. سؤال‌های پرسشنامه به‌صورت بسته طراحی شد و بر اساس طیف پنج گزینه‌ای لیکرت برای متغیرهای تحقیق از کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم مقیاس بندی شد. حوزه مالی دارای ۲۱، بازار و مشتری ۲۶، فرآیندهای داخلی ۹ و حوزه رشد و توسعه ۲۲ سؤال بودند. زمان پاسخ‌دهی به پرسش‌ها و ارسال آنها حداکثر یک ماه تعیین شد. بر این اساس دو هفته پس از ارسال پرسشنامه، زمان پاسخ‌دهی به شرکت‌کنندگان یادآوری گردید. در ادامه محقق نتایج حاصل از پرسشنامه اول را جمع‌آوری و آنها را تجزیه و تحلیل نمود. پرسش‌هایی که پاسخ عددی یا پاسخ‌های

گزینه‌ای داشتند با استفاده از نرم‌افزارهای مربوطه تحلیل گردید. روش معمول برای تحلیل پاسخ‌ها آن است که محاسبه محدودهٔ چارک و میانه برای هر پرسش شود که در این تحقیق نیز صورت گرفت. معمولا برگزاری سه الی چهار دوره برای رسیدن به وفاق و همگرایی کافیست. معیار دیگر این مطالعه که نشانهٔ حصول وفاق و پایان مطالعه دلفی است، ثابت بودن پاسخ اکثر شرکت‌کنندگان در دو دور متوالی و دستیابی به ثبات در آرا و نظرات بود. این فرآیند تا رسیدن به وفاق مورد نظر مطالعه ادامه یافت. در این مطالعه دستیابی به وفاق و همگرایی حداقل ۶۰ درصد پاسخ‌دهندگان مورد توجه بود.

۳-۳. پایایی و روایی ابزار

کنترل روایی و پایایی دلفی آسان نیست؛ چنان که دلفی به دلیل نداشتن شواهدی از پایایی در مواردی مورد انتقاد قرار گرفته است. به‌عبارتی، اگر اطلاعات یا سؤالات مشابه به اعضای دلفی داده شود، دستیابی به نتایج یکسان حتمی نیست، هر چند که کاربران دلفی، صحت تکنیک را تأیید نموده‌اند. این تکنیک در رابطه با روایی نیز مورد انتقاد قرار گرفته است، چنان که پژوهشگر بر توسعه مراحل پیمایش یا ابزار تأثیری نداشته در حالی که در روایی صوری تأثیر دارد، با این وجود، اگر اعضای شرکت‌کننده در مطالعه، نماینده گروه یا حوزه دانش مورد نظر باشند، اعتبار محتوا تضمین می‌شود. البته شاید موارد بالا به همه تحقیقات کیفی وارد بوده و نباید دلفی را با رویکرد کمی مورد قضاوت قرار داد و استفاده از معیارهای انتقال‌پذیری، اعتبارپذیری، کاربردپذیری و تأییدپذیری برای اعتبار و اعتماد نتایج صحیح‌تر باشد. در هر صورت برای اطمینان، ابتدا از چند تن از اساتید متخصص (اساتید دانشگاهی، متخصصان آمار و استاد محترم راهنما) در زمینه سنجش روایی صوری نظرخواهی صورت گرفت و تغییرات و اصلاحات نهایی در پرسشنامه لحاظ شد و پس از تأیید متخصصین اعتبار آن به شکل صوری به اثبات رسید.

۳-٤. نحوه اجرا

ابتدا پرسشنامه تحقیق با استفاده منابع معتبر تهیه شد. سپس با نظرخواهی و پانل خبرگان (روش دلفی)، مؤلفه‌ها و شاخص‌های تأثیرگذار انتخاب شدند. جهت تعیین شاخص‌ها و مؤلفه‌های سیستم از روش فراوانی، میانه و میانگین در نرم افزار اس پی اس اس نسخه ۲۲ استفاده شد. بعد از مشخص کردن شاخص‌ها، تعیین شبکه روابط بین شاخص‌ها و شناسایی ساختار سیستم از طریق نرم افزار میک مک، انجام گرفت. در آغاز این مرحله متناسب با محیط و موضوع مورد مطالعه دسته‌بندی از عوامل صورت گرفت و شاخص‌ها در این دسته‌بندی‌ها مقوله‌بندی شدند. براساس این مقوله‌بندی در مرحله بعد ماتریس تحلیل ساختاری تشکیل و عناصر سیستم در آن جایگزین شدند و با توجه به قوانین تکنیک تحلیل اثر متقابل به روابط دودوئی عناصر امتیاز داده شد.

۳-۵. روش‌های تجزیه‌وتحلیل اطلاعات

روش‌های آماری در این تحقیق از دو طریق توصیفی و استنباطی انجام پذیرفت. در بخش توصیفی ابتدا با استفاده از نرم افزار اس‌پی‌اس‌اس نسخه ۲۲ مشخصات جمعیت‌شناختی نمونه آماری به صورت فراوانی، درصد فراوانی و نمودار نشان داده شد. همچنین در قسمت بعد فراوانی پاسخ‌ها در خصوص عوامل مؤثر به تفکیک نشان داده شد و با توجه به اهمیت هر کدام از عوامل در مرحله بعد عوامل مهم جدا و عوامل با اهمیت کمتر از فرآیند تحقیق خارج شد. در نهایت عوامل مهم و مؤثر در پیاده‌سازی بیمه تکافل از دیدگاه خبرگان بیمه با استفاده از نرم افزارهای اکسل و میک مک نسخه ۶ به‌صورت جداول و نمودارهای همبستگی مورد تحلیل قرار گرفت. نرم افزار میک مک جهت انجام محاسبات پیچده ماتریس تحلیل اثر متقاطع طراحی شده است. میزان ارتباط متغیرها با اعدا بین صفر تا سه سنجیده می شود. عدد صفر به منزله "عدم تاثیر"، عدد یک به منزله "تاثیر ضعیف"، عدد دو به منزله "تاثیر متوسط"، عدد ۳ به منزله "تاثیر زیاد" و در نهایت حرف (p) به منزله وجود رابطه بالقوه بین متغیرها است. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها به این صورت بود که ابتدا داده‌های مورد نظر از منابع

معتبر گردآوری شد. سپس با از نظرخواهی و پانل خبرگان (روش دلفی)، مؤلفه‌های یک مدل سیستمی ارزیابی و انتخاب گردید.

هدف از انتخاب مدل سیستمی، تأکید بر اثربخشی یک سیستم با تأکید بر درست بودن هدف و رسالت می‌باشد. از این‌رو مانع درست انجام دادن کارهای نادرست می‌گردد. بر اساس نگرش سیستمی در مواجهه با مسائل اجتماعی، سیاسی و اقتصادی، ما با مسائل مستقل و پراکنده مواجه نیستیم که بتوانیم هر یک از آنها را جداگانه طبق روش علمی حل نماییم. بلکه بر عکس با مجموعه‌ای از مسائل مرتبط مواجهیم که پدیده‌ای پیچیده، یا سیستمی از مسائل را تشکیل می‌دهند و باید ابعاد ساختاری، کارکردی و فرایندی و آثار متقابل و پیچیدگی حاصل از تعامل آنها مطالعه شود. در گام جهت تعیین شاخص‌ها و مؤلفه‌های سیستم از روش تحلیل ساختاری در نرم افزار میک مک استفاده شد. در نهایت با تعبیه سنجه‌های مختلف تأثیرگذار شرایط و زمان تحقق پذیرفته شدن بیمه تکافل به عنوان یک بیمه رایج و تأثیرگذار در سطح بیمه میهن تعیین شد.

۳-٦. متغیرهای پژوهش

هر کدام از متغیرها با توجه میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری در مکان خاصی در نمودارهای استخراج شده از نرم افزار میک مک قرار می‌گیرند. موقعیت متغیرها در نمودار بیانگر وضعیت آنها در سیستم و نقش آنها در پویایی و تحولات سیستم در آینده است. به‌طور کلی این متغیرها در چهار دسته طبقه‌بندی می‌شوند:

۱. متغیرهای تأثیرگذار: این متغیرها بیشتر تأثیرگذار بوده و کمتر تأثیرپذیرند. بنابراین، سیستم بیشتر به این متغیرها بستگی دارد. این متغیرها در قسمت شمال غربی نمودار نمایش داده می‌شوند. متغیرهای تأثیرگذار، بحرانی‌ترین مولفه‌ها می‌باشند. زیرا تغییرات سیستم وابسته به آنها است و میزان کنترل بر این متغیرها بسیار مهم است. از طرف دیگر، این متغیرها متغیرهای ورودی محسوب می‌شوند. در میان این متغیرها، عموما متغیرهای محیطی دیده می‌شوند که به شدت بر سیستم تأثیر می‌گذارند. این متغیرها عموما توسط سیستم قابل کنترل نیستند. زیرا خارج از سیستم قرار دارند و بیشتر به‌عنوان عواملی از ثبات (اینرسی) عمل می‌نماید (ربانی، ۱۳۹۱: ۲۹۵).

۲. متغیرهای دووجهی: این متغیرها، همزمان به‌صورت بسیار تأثیرپذیر و بسیار تأثیرگذار عمل می‌نمایند. این متغیرها در قسمت شمال شرقی نمودار قرار می‌گیرند و طبیعت این متغیرها با عدم پایداری آمیخته است. زیرا هر عمل و تغییری بر روی آنها واکنش و تغییری بر دیگر متغیرها را به‌دنبال دارد. این‌گونه نتایج و واکنش‌ها یک اثر بومرنگی به همراه دارد که در نهایت باعث «میرایی» یا «تشدید» اثر و علامت اولیه می‌شوند. این متغیرها به دو دسته تقسیم می‌شوند:

- ✓ متغیرهای ریسک: این متغیرها در نمودار حول و حوش خط قطری ناحیه شمال شرقی نمودار قرار دارند. این متغیرها، ظرفیت بسیار بالایی جهت تبدیل شدن به بازیگران کلیدی سیستم را درا هستند، زیرا به علت ماهیت ناپایدارشان، پتانسیل تبدیل شدن به «نقطه انفصال سیستم» را دارند.
- ✓ متغیرهای هدف: این متغیرها در زیر خط قطری ناحیه شمال شرقی نمودار قرار دارند. این متغیرها، بیش از آن‌که تأثیرگذار باشند، تأثیرپذیرند و آنها را می‌توان با قطعیت قابل قبولی به‌عنوان نتایج تکامل سیستم شناسایی نمود. با دست‌کاری این متغیرها می‌توان به تغییرات و تکامل سیستم در جهت مورد نظر دست یافت. بنابراین، این متغیرها بیش از آن‌که نتایج از پیش تعیین شده‌ای به نمایش بگذارند، نمایانگر اهداف ممکن در سیستم هستند (ربانی، ۱۳۹۱: ۲۹۷).

۳. متغیرهای وابسته یا تأثیرپذیر: متغیرهای وابسته در قسمت جنوب شرقی نمودار قراردارند و تأثیرگذاری پایین و تأثیرپذیری بسیار بالایی دارند. بنابراین، نسبت به تکامل متغیرهای تأثیرگذار و دووجهی بسیار حساس هستند. این متغیرها خروجی سیستم هستند (ربانی، ۱۳۹۱: ۲۹۷).

۴. متغیرهای مستقل: این متغیرها از سایر متغیرهای سیستم تأثیر نپذیرفته و بر آنها تأثیر هم ندارند. این متغیرها در قسمت جنوبی نمودار قرار گرفته و ارتباط بسیار کمی با سیستم دارند. زیرا نه باعث توقف یک متغیر اصلی و نه باعث تکامل و پیشرفت یک متغیر در سیستم می‌شوند. این متغیرها خود سه دسته‌اند:

- ✓ متغیرهای گسسته: این متغیرها در نزدیکی مبداء مختصات نمودار قرار گرفته و قرارگیری آنها در این موقعیت نشانگر این است که ارتباطی به پویایی و تغییرات کنونی سیستم نداشته و می‌توان آنها را از سیستم خارج نمود.
- ✓ متغیرهای اهرمی: این متغیرها با وجود این‌که کاملا مستقل هستند، بیش از آن‌که تأثیرپذیر باشند، تأثیرگذارند. آنها در قسمت جنوب غربی نمودار و بالای خط قطری قرار دارند و می‌توانند به‌عنوان نقاطی جهت سنجش و معیار به کار روند.
- ✓ متغیرهای تنظیمی: این متغیرها در نزدیکی مرکز ثقل نمودار قرار دارند و می‌توانند اهرم ثانویه، اهداف ضعیف و یا متغیرهای ریسک ثانویه عمل نمایند (ربانی، ۱۳۹۱: ۲۹۷).

٤. یافته‌ها

از میان ۳۰ فردی که در مطالعه شرکت کردند، ۱۱ نفر (۳۶/۶ درصد) زن و ۱۹ نفر (۶۳/۴ درصد) مرد بودند. از نظر میزان تحصیلات، کارشناسی ارشد و بالاتر با ۷۰ درصد بیشترین بیشترین فراوانی را داشت. همچنین، از میان ۳۰ پاسخگویی که به این قسمت از پرسشنامه پاسخ گفته‌اند، ۱۷ نفر (۶۶/۷ درصد) مدیر و ۱۳ نفر (۴۳/۳ درصد) کارشناسان بیمه بودند. در نهایت این که از میان ۳۰ نفر شرکت‌کننده، کارشناسانی که سابقه خدمتشان بالای ۱۰ سال بود با ۴۳/۴ درصد بیشترین فراوانی را داشت.

بیشترین میزان موافقت خبرگان با مولفه‌های حوزه مالی به ترتیب عبارتند از: ۱- شفافیت اطلاعات ارائه شده در تهیه صورت‌های مالی ۲- قوانین و دستورالعمل‌های ابلاغی ۳- بهای تمام شده (هزینه) ارائه خدمات بیمه‌ای ۴- وجود یک فرآیند متناسب در تهیه بودجه می‌باشد. در توصیف مولفه‌های حوزه بازار و مشتری بیشترین میزان موافقت خبرگان با مؤلفه "کیفیت خدمات ارائه شده به مشتریان" بود. در حوزه فرآیندهای داخلی از نظر خبرگان و کارشناسان امور بیمه‌ای هیچکدام از عوامل در پیاده‌سازی بیمه اسلامی (تکافل) در سطح بیمه میهن موثر نمی‌باشند. بیشترین میزان موافقت خبرگان با مولفه‌های حوزه رشد و توسعه به ترتیب عبارت بودند از ۱- تجزیه

و تحلیل بازار ۲- تحقیقات آماری.

برای تحلیل روابط بین متغیرها از روش تحلیل ساختاری استفاده شد که برای تحلیل روابط بین متغیرها خصوصاً در سیستم‌های گسترده و دارای ابعاد متعدد به‌کار می‌رود. پتانسیل این روش در استفاده از داده‌های کیفی در کنار داده‌های کمی سبب شده این روش به یکی از روش‌های پرکاربرد در آینده‌پژوهی تبدیل شود. در ادامه عوامل موثر بر پیاده‌سازی بیمه تکافل از دیدگاه خبرگان امور بیمه در یک ماتریس N×N قرار گرفته و بر اساس نظرات گروه کارشناسان در قالب ۰ (عدم رابطه)، ۱ (تأثیر ضعیف)، ۲ (تأثیر متوسط)، ۳ (تأثیر قوی) و p (تأثیر بالقوه) ارزش‌گذاری شد. این ماتریس مبنای تحلیل‌های بعدی را تشکیل داده و خروجی‌های متعددی از این روابط به‌دست آمد. در نهایت، متغیرها بر اساس تأثیرگذاری و تأثیرپذیری در یک محور مختصات پراکنده شده و براساس پراکنش متغیرها در محور مختصات، ویژگی‌های آنها مشخص خواهد شد.

جدول ۳. ماتریس تأثیرات مستقیم (MDI) در مرحله دوم

	شفافیت اطلاعات ارائه شده در تهیه صورت‌های مالی	قوانین و دستورالعمل‌های ابلاغی	وجود یک فرآیند مناسب در تهیه بودجه	بهای تمام شده (هزینه) ارائه خدمات بیمه‌ای	بازار کیفیت خدمات ارائه شده به مشتریان	تجزیه و تحلیل	تحقیقات آماری
شفافیت اطلاعات ارائه شده در تهیه صورت‌های مالی	–	۲	۰	۲	۰	۰	۱
قوانین و دستورالعمل‌های ابلاغی	۲	–	۰	۲	۰	۰	۰
وجود یک فرآیند مناسب در تهیه بودجه	۰	۰	–	۱	۰	۰	۰
بهای تمام شده (هزینه) ارائه خدمات بیمه‌ای	۲	۰	۰	–	۰	۰	۲
بازار کیفیت خدمات ارائه شده به مشتریان	۰	۱	۰	۱	–	۰	۰
تجزیه و تحلیل	۱	۰	۰	۱	۰	–	۰
تحقیقات آماری	۰	۰	۰	۲	۰	۰	–

منبع: یافته‌های تحقیق

جدول بالا ماتریس تحلیل ساختار را نشان می‌دهد که براساس نظر کارشناسان و خبرگان شرکت‌کننده در مطالعه گردآوری شده و در آن عدد صفر به منزله "عدم تأثیر"، عدد یک به منزله "تأثیر ضعیف"، عدد دو به منزله "تأثیر متوسط"، عدد ۳ به منزله "تأثیر زیاد" می‌باشد. همان‌گونه که مشاهده می‌شود مؤلفه‌های، شفافیت اطلاعات ارائه شده در تهیه صورت‌های مالی، قوانین و دستورالعمل‌های ابلاغی، بهای تمام شده (هزینه) ارائه خدمات بیمه‌ای و تحقیقات آماری اثر مستقیم بر سیستم دارند و از این میان مؤلفه بهای تمام شده ارائه خدمات بیمه‌ای دارای بیشترین اثر است.

جدول ۵. جدول امتیازات مؤلفه‌ها

مؤلفه ها	جمع امتیاز سطرها	جمع امتیاز ستون‌ها
شفافیت اطلاعات ارائه شده در تهیه صورت‌های مالی	۵	۵
قوانین و دستورالعمل‌های ابلاغی	۴	۳
وجود یک فرآیند مناسب در تهیه بودجه	۱	۰
بهای تمام شده (هزینه) ارائه خدمات بیمه‌ای	۴	۹
کیفیت خدمات ارائه شده به مشتریان	۲	۰
تجزیه و تحلیل	۲	۰
تحقیقات آماری	۳	۲
جمع کل	۲۰	۲۰

منبع: یافته‌های تحقیق

همان‌گونه که جدول ۴ نشان می‌دهد بیشترین امتیاز در سطر و ستون متعلق به مؤلفه بهای تمام شده (هزینه) ارائه خدمات بیمه‌ای می‌باشد. نمودار ۱ نیز نقشه تأثیرگذاری و تأثیرپذیری متغیرها و نقش آنها در پویایی و تحولات سیستم را در آینده نشان می‌دهد. همان‌گونه که مشاهده می‌شود تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مؤلفه بهای تمام شده ارائه خدمات بیمه بیشتر از سایر مؤلفه‌ها است.

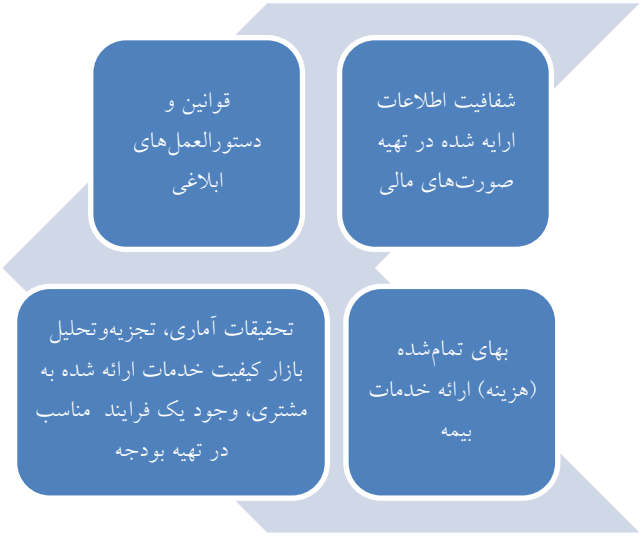

نمودار ۱. نقشه تأثیرگذاری و تأثیرپذیری متغیرها

منبع: یافته‌های تحقیق

نمودار ۲ نیز تأثیرات غیرمستقیم و بالقوه بین مؤلفه‌ها را نشان می‌دهد. همان‌گونه که مشاهده می‌شود تنها ۳ مؤلفه از بین ۷ مؤلفه استخراج شده در این مرحله دارای ارتباط و تأثیر قوی و خیلی قوی می‌باشند. به‌طوری که تأثیر قوانین و دستورالعمل‌های ابلاغی بر هزینه‌های تمام شده خدمات بیمه‌ای بسیار قوی و نیز تأثیر شفافیت در ارائه اطلاعات و صورت‌های مالی بر هزینه‌های تمام شده نیز بسیار قوی می‌باشد. همچنین، رابطه و تأثیر قوانین بر شفافیت و هزینه بر شفافیت قوی می‌باشد.

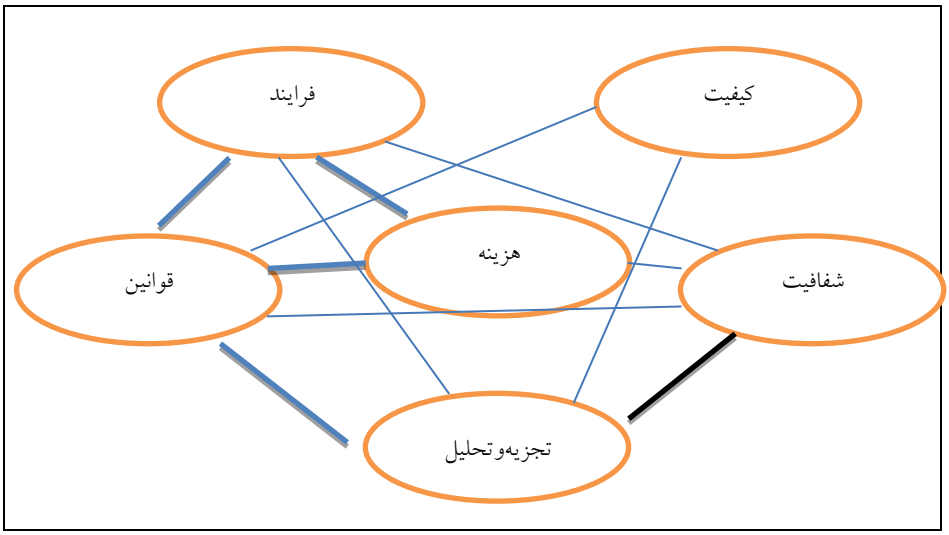

نمودار ۲. تأثیرات غیرمستقیم و بالقوه مؤلفه‌ها

منبع: یافته‌های تحقیق

در جدول ۶ نیز شاخص‌های توصیفی و تحلیل ساختاری در نمونه مورد مطالعه نمایش داده شده است.

جدول ٦. عوامل مؤثر اولویت دار در پیاده‌سازی بیمه تکافل در سطح بیمه میهن در مرحله سوم

ردیف	عوامل مؤثر	میزان موافقت					فراوانی کل	میانگین	مد	انحراف معیار
		خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم				
۱	شفافیت اطلاعات ارائه شده در تهیه صورت‌های مالی	۲۹	۱	۰	۰	۰	۳۰	۴/۸۵	۵	۱/۰۵۴
۲	بهای تمام شده (هزینه) ارائه خدمات بیمه‌ای	۳۰	۰	۰	۰	۰	۳۰	۴/۹۸	۵	۱/۱۲۴
۳	تحقیقات آماری	۲۷	۲	۱	۰	۰	۳۰	۴/۸۴	۵	۱/۰۴۲
۴	قوانین و دستورالعمل‌های ابلاغی	۲۸	۲	۰	۰	۰	۳۰	۴/۹۱	۵	۱/۱۹۲

منبع: یافته‌های تحقیق

برای تحلیل روابط بین مؤلفه‌ها در مرحله سوم نیز از روش تحلیل ساختاری استفاده شد. عوامل موثر بر پیاده‌سازی بیمه تکافل از دیدگاه خبرگان امور بیمه در مرحله سوم در یک ماتریس N×N قرار گرفته و بر اساس نظرات گروه کارشناسان در قالب ۰ (عدم رابطه)، ۱ (تأثیر ضعیف)، ۲ (تأثیر متوسط)، ۳ (تأثیر قوی) و p (تأثیر بالقوه) ارزش‌گذاری شد. این ماتریس مبنای تحلیل های بعدی را تشکیل داده و خروجی‌های متعددی از این روابط به‌دست آمد. همان‌گونه که در جدول زیر مشاهده می‌شود مؤلفه بهای تمام شده (هزینه) ارائه خدمات بیمه‌ای بیشترین اثر مستقیم را بر سیستم دارد و از این میان مؤلفه بهای تمام شده ارائه خدمات بیمه ای دارای بیشترین اثر می‌باشد.

جدول ۷. ماتریس تأثیرات مستقیم (MDI) در مرحله سوم

	شفافیت اطلاعات ارائه شده در تهیه صورت‌های مالی	قوانین و دستورالعمل‌های ابلاغی	تحقیقات آماری	بهای تمام شده (هزینه) ارائه خدمات بیمه‌ای
شفافیت اطلاعات ارائه شده در تهیه صورت‌های مالی	–	۲	۰	۲
قوانین و دستورالعمل‌های ابلاغی	۲	–	۰	۲
تحقیقات آماری	۰	۰	–	۱
بهای تمام شده (هزینه) ارائه خدمات بیمه‌ای	۲	۰	۰	–

منبع: یافته‌های تحقیق

همان‌گونه که در جدول ۸ مشاهده می‌شود بیشترین امتیاز در سطر و ستون متعلق به مؤلفه بهای تمام شده (هزینه) ارائه خدمات بیمه‌ای می‌باشد.

جدول ۸. مجموع امتیازات سطرها و ستون‌ها

ردیف	مؤلفه‌ها	جمع امتیاز ستون‌ها	جمع امتیاز سطرها
۱	بهای تمام شده (هزینه) ارائه خدمات بیمه‌ای	۵	۴
۲	قوانین و دستورالعمل‌های ابلاغی	۲	۴
۳	تحقیقات آماری	۲	۱
۴	شفافیت اطلاعات ارائه شده در تهیه صورت‌های مالی	۴	۴
	مجموع	۱۳	۱۳

منبع: یافته‌های تحقیق

نمودار ۳ نیز جایگاه مؤلفه بهای تمام شده (هزینه) ارائه خدمات بیمه‌ای را در بین مؤلفه های دیگر نشان می‌دهد که تأثیرگذاری و تأثیرپذیری آن بیشتر از سایر مؤلفه‌ها می‌باشد که بیانگر نقش آن در پویایی و تحولات سیستم در آینده است.

نمودار ۳. پلان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری متغیرها

منبع: یافته‌های تحقیق

بنابراین با توجه به جایگاه مؤلفه‌های مؤثر در پلان آنها را به‌صورت زیر می‌توان دسته‌بندی نمود:

- ✓ متغیر تأثیرگذار: مؤلفه "شفافیت اطلاعات ارائه شده در تهیه صورت‌های مالی" به عنوان متغیر تأثیرگذار در تحقیق معرفی می‌شود.
- ✓ متغیر دووجهی: مؤلفه "بهای تمام شده (هزینه) ارائه خدمات بیمه‌ای" به‌عنوان متغیر دووجهی معرفی می‌شود.
- ✓ متغیر وابسته یا تأثیرپذیر: مؤلفه "قوانین و دستورالعمل‌های ابلاغی" به عنوان متغیر وابسته و یا تأثیرپذیر معرفی می‌شود.
- ✓ متغیرهای مستقل: مؤلفه تحقیقات آماری به عنوان متغیر مستقل معرفی می‌شود.

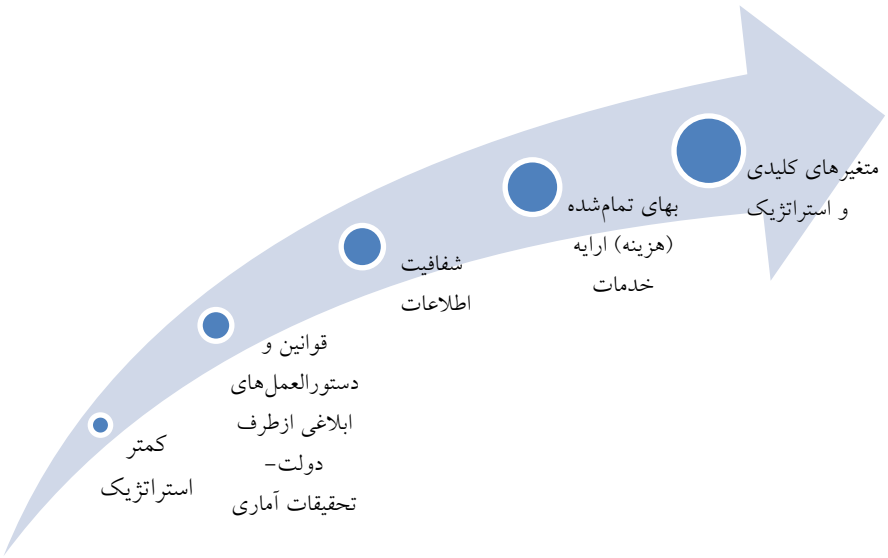

نمودار ۴. موقعیت متغیرهای استراتژیک در نمودار

منبع: یافته‌های تحقیق

متغیرهای استراتژیک متغیرهایی هستند که هم قابل دستکاری و کنترل باشند و هم بر پویایی و تغییر سیستم تأثیرگذار باشند. با این توصیف متغیرهایی که تاثیر بسیار بالایی دارند، ولی قابل کنترل نیستند را نمی‌توان متغیر استراتژیک محسوب کرد. اگر نمودار

وضعیت متغیرها را به‌صورت یک شبکه مختصات فرض کنیم، متغیرهای قرار گرفته در ناحیه ۲ چنین وضعیتی دارند و برنامه‌ریزان به ندرت قادر به تغییر این متغیرها هستند. متغیرهای قرار گرفته در ناحیه ۳ شبکه مختصات، چنانچه در نمودار نیز مشخص است تأثیرگذاری و تأثیرپذیری بسیار پائینی در سیستم دارند و نمی‌توانند متغیر استراتژیک محسوب شوند. متغیرهای ناحیه ۴ نیز به‌دلیل وابستگی شدید به سایر متغیرها خاصیت استراتژیک ندارند و بیشتر نتیجه سایر متغیرها به حساب می‌آیند. اما متغیرهای ناحیه ۱ شبکه مختصات، متغیرهای استراتژیک هستند، چرا که هم قابلیت کنترل توسط سیستم مدیریتی را دارند و هم بر سیستم تأثیرگذاری قابل قبولی دارند. در واقع همان‌گونه که علامت پیکان در نمودار ۵ نشان می‌دهد، هر چه از انتهای ناحیه ۳ به سمت انتهای ناحیه ۱ شبکه مختصات نزدیک تر می‌شویم، بر میزان اهمیت و استراتژیک بودن متغیر افزوده می‌شود. بنابراین در این مطالعه مؤلفه بهای تمام شده (هزینه) ارائه خدمات بیمه متغیر استراتژیک محسوب می‌شود و متغیرهای دیگر در مقایسه با این متغیر از نظر استراتژیک در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

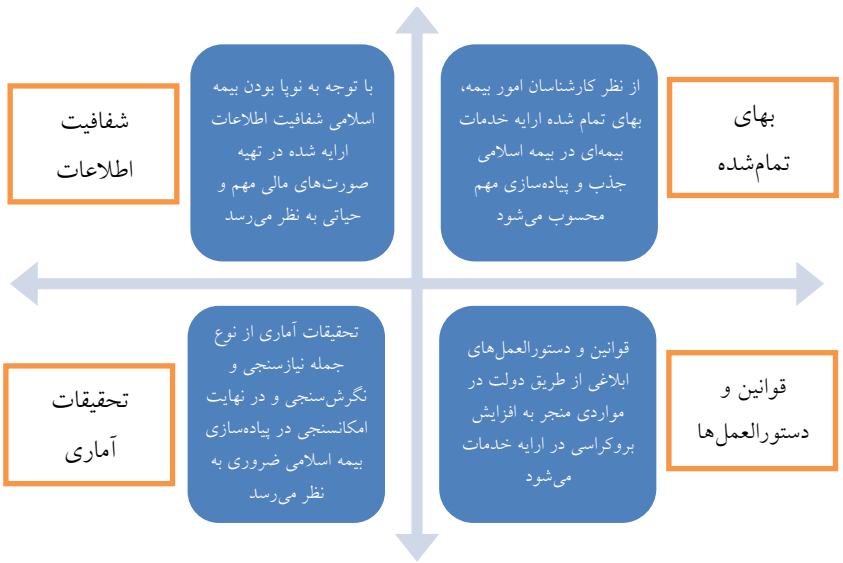

نمودار ۵. نواحی دو بعدی عوامل مؤثر از دیدگاه خبرگان

منبع: یافته‌های تحقیق

نمودار ۵ نواحی دو بعدی عوامل مؤثر را نشان می‌دهد. همان‌گونه که مشاهده می‌گردد ۴ ناحیه در فضای دو بعدی شکل گرفته است. ناحیه ۱ مربوط به بهای تمام شده خدمات می‌باشد که از نظر کارشناسان بیمه این عامل در راه‌اندازی و تثبیت بیمه اسلامی نقش عمده‌ای ایفا می‌نماید. در ناحیه ۲ شفافیت اطلاعات ارائه شده در تهیه صورت‌های مالی بیمه تکافل قرار گرفته که با توجه به جدید و نوپا بودن بیمه اسلامی به نسبت به بیمه مرسوم از اهمیت خاصی برخوردار می‌باشد. در ناحیه ۳ نمودار دو بعدی تحقیقات آماری قرار گرفته است. تحقیقات آماری در راه‌اندازی و پیاده‌سازی ساختارهای جدید نقش مهمی دارد. تحقیقات از نوع امکان‌سنجی، نیازسنجی و نگرش‌سنجی در این باره مرسوم است. در ناحیه ۴ نمودار، قوانین و دستورالعمل‌های ابلاغی از طرف دولت جا گرفته است این مقررات در مواقعی باعث ایجاد بروکراسی زائد در ارائه خدمات بیمه‌ای می‌گردد.

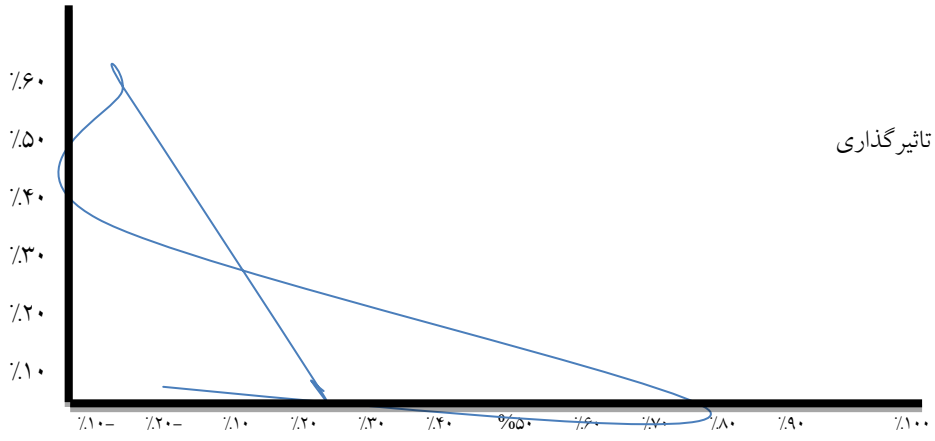

نمودار ٦. پایداری و ناپایداری سیستم

منبع: یافته‌های تحقیق

همچنین نحوه پراکنش متغیرها در داخل نمودار بیانگر میزان پایداری یا ناپایداری سیستم است. چنان‌چه متغیرها در نمودار به‌صورت شکل L قرار گرفته باشند، سیستم

پایدار است و این حالت از سیستم نشانگر ثبات در متغیرهای تأثیرگذار و تداوم تأثیر آنها بر سایر متغیرها است. چنان‌چه متغیرها از سمت محور مختصات به سمت انتهای نمودار و در حوالی آن پخش شده باشند سیستم ناپایدار است و کمبود متغیرهای تأثیرگذار، سیستم را تهدید می‌کند. همان‌گونه که نمودار ۶ نشان می‌دهد شکل شماتیک سیستم نشان از پایداری نسبی دارد. زیرا به شکل L نزدیک بوده و این نشان از پایداری نسبی سیستم دارد. در نهایت پلن نهایی تحقیق ارتباط متوسطی بین اکثر عوامل را نشان می‌دهد و تنها بین ۴ عامل نهایی که در این مطالعه استخراج شد ارتباط قوی وجود دارد.

۵. جمع‌بندی و پیشنهادها

هر لحظه خطرات بی‌شماری جان و مال بشر را تهدید می‌کند. با تدابیر پیشگیری کننده، می‌توان مانع تحقق بعضی از این خطرها شد و یا آثار زیانبار آن را تخفیف داد. مثلا احداث بزرگراه‌ها تدبیری موثر برای کاهش تعداد تصادفات وسائل نقلیه به‌شمار می‌رود. با وجود این مشاهده می‌شود که هر چند وقت یکبار حوادث دلخراشی اتفاق افتاده و خسارات بسیاری به‌جای می‌گذارد. بنابراین، علاوه‌بر پیشگیری، باید برای جبران زیان‌های ناشی از حوادث و تحمل خساراتی که به هرحال ایجاد می‌شود، آماده شد.

صرف نظر از خسارات معدودی که قابل جبران نیست. مقابله با خسارات مادی ایجاب می‌کند که بنیه مالی قابل ملاحظه‌ای در دسترس باشد. لکن این نکته را نباید از نظر دور داشت که خساراتی که احتمالا به‌دنبال تحقق حوادث مختلف متوجه افراد می‌شود، ممکن است بسیار عظیم و انبوه باشد. در حالی‌که امکانات مالی برای تحمل این خسارات کافی نبوده و بسیار اندک و از میزان معینی تجاوز نکند. لذا امید به این‌که هر کس برای مقابله با خسارات احتمالی ذخیره مالی کافی در اختیار داشته باشد امری محال است. همکاری و تبادل این عوامل سیستمی به‌وجود می‌آورد که قادر است خسارات وارده به افراد را هر قدر هم که سنگین باشد، جبران کند. این سیستم تعاونی

که متکی به ذخیره‌های کوچک گروه کثیری از افراد است نام بیمه تکافل به خود گرفته است.

اهمیت بیمه و مخصوصاً از نوع اسلامی آن در فعالیت‌های اقتصادی بر کسی پوشیده نیست و تمام کسانی‌که با فعالیت‌های اقتصادی در ارتباط می‌باشند به نقش مهم و حساس بیمه در رشد و توسعه این فعالیت‌ها اذعان دارند. از طرف دیگر باید این نکته را نیز در نظر داشت که رشد اقتصادی جامعه نیز می‌تواند عامل توسعه و پیشرفت صنعت بیمه از نوع اسلامی آن محسوب شود.

در دنیای کنونی ادامه فعالیت و پیشرفت هر بنگاه اقتصادی که هسته اصلی اقتصاد یک کشور را تشکیل می‌دهد، در صورتی ممکن است که ریسک‌هایی را که این بنگاه‌ها با آن مواجه هستند، شناسایی و به طریقی عواقب ناخوشایند آن جبران گردد. نقش بیمه در پخش کردن و کاستن این ناخوشایندی‌ها است. در این بین بیمه اسلامی با توجه به عوامل بنیادی و مؤثری که در این مطالعه به آنها اشاره شد، می‌تواند با کاستن هزینه‌های خدمات رسانی بیمه‌ای و اشتراک سود و زیان تا حدود زیادی در گسترش هر چه بیشتر بیمه در کشور یاری رسان باشد. ضرورت وجود و گسترش بیمه با توجه به تنوع رو به تزاید و پیچیده‌تر شدن فعالیت‌های اقتصادی معنا پیدا می‌کند. با توجه به ماهیت خطرها، روش‌های مختلفی برای توزیع و کاستن خطرها وجود خواهد داشت. مهم‌ترین و موثرترین آنها انتقال خطرها به بیمه‌گر است. نقش بیمه‌گر تشکیل اجتماع بزرگی از بیمه‌گذاران است که در معرض ریسک یگانه‌ای قرار دارند. لذا پوشش‌های بیمه‌ای سبب می‌شوند که خسارت‌های وارده به بنگاه‌های اقتصادی موجب تعطیلی فعالیت‌ها و سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی نشود. به‌عبارت دیگر لطمه‌های ناشی از حوادث نامطلوب (اقتصادی، طبیعی و انسانی) به حداقل تقلیل یابد.

بیمه در اقتصاد امروز جهان نقش بسیار حساسی را بازی می‌کند. دوام فعالیت مجموعه‌های بزرگ صنعتی را بیمه تضمین می‌کند. کشتی و هواپیماهای غول پیکر به اتکا بیمه به حرکت در می‌آید، فعالیت‌های گسترده بازرگانی مسئولیت‌های سنگین و نگران کننده به دنبال دارد. بیمه انواع مسئولیت‌ها، آرام بخش بازرگانان و صاحبان

صنایع و حرفه های مختلف است. گاهی تعهدات آن قدر عظیم است که نه یک بیمه‌گر بلکه گروهی از بیمه‌گران از کشورهای مختلف در دادن تضمین مشارکت می‌کنند و به این ترتیب بیمه امنیت ملی ایجاد می‌کند.

از ویژگی‌های بارز بیمه تکافل در مقایسه با دیگر بیمه‌ها، اهمیت شبکه توزیع و فروش است به‌گونه‌ای که در صنعت بیمه تولید با فروش عجین و تفکیک‌ناپذیر است. در قرارداد بیمه، بیمه‌گذار پرداخت حق بیمه و بیمه‌گر جبران خسارات احتمالی ناشی از حوادث معین را به‌عهده می‌گیرد در واقع می‌توان گفت که مجموع این قراردادها، بیمه‌گذاران متعدد را از طریق بیمه به یکدیگر مرتبط می‌سازد.

در نهایت با توجه به عوامل مستخرج در این مطالعه جهت پیاده‌سازی بیمه تکافل در سطح بیمه میهن می‌توان گفت این عوامل اگرچه می‌توانند نقش مؤثری در استقرار نظام تکافل در سطح بیمه میهن داشته باشند اما ذکر این نکته ضروری است که در ایجاد یک فرآیند و سازوکار جدید عوامل متفاوتی می‌توانند ایفای نقش نمایند اگرچه رسیدن به تمامی این عوامل در بستر مطالعات امکان‌سنجی و آینده پژوهی غیرممکن می‌باشد و عوامل به‌دست آمده نیز تا حدودی نسبی بوده و می‌تواند در کاهش ریسک و آزمایش و خطا مؤثر و مفید باشد. بنابراین، با توجه به نتایج پیشنهاد می‌شود شرکت‌های بیمه برای استقرار موفق نظام تکافل زیرساخت‌های مناسب برای برقراری بیمه تکافل را آماده کنند و از بین عواملی که شرکت‌های بیمه و مخصوصاً بیمه میهن باید به آن توجه نماید بررسی و مدیریت هزینه‌های ارائه خدمات بیمه‌ای در بیمه اسلامی می‌باشد. اگر این هزینه‌ها در مقایسه با بیمه رایج کمتر و برای مشتری به‌صرفه‌تر باشد قطعاً در گسترش بیمه تکافل مؤثر خواهد بود. شفاف‌سازی اطلاعات از دیگر عوامل تأثیرگذاری است که شرکت‌های بیمه باید به آن توجه نمایند. زیرا این شفافیت در اطلاع رسانی باعث اعتماد کارکنان و مشتریان به بیمه جدید خواهد شد. همچنین به تحقیقات آتی پیشنهاد می‌شود با دید عملیاتی نقش قدرت تصمیم‌گیری مدیران در برپایی بیمه تکافل را بررسی کند. ضمن این که کاستن برخی از قوانین دست و پاگیر نیز می‌تواند تا حدود زیادی از بروکراسی ارائه خدمات و استقرار فرآیندهای جدید بکاهد.

ملاحظات اخلاقی

حامی مالی

این مقاله حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان

تمام نویسندگان در آماده سازی این مقاله مشارکت کرده‌اند.

تعارض منافع

بنا به اظهار نویسندگان، در این مقاله هیچ‌گونه تعارض منافعی وجود ندارد.

تعهد کپی‌رایت

طبق تعهد نویسندگان، حق کپی‌راست (CC) رعایت شده است.

منابع

آقامهدوی، اصغر.، اسمعیلی گیوی، حمیدرضا و کاکاوند، مجتبی. (۱۳۸۸). بررسی الگوهای بیمه اسلامی (تکافل) مبتنی بر مضاربه از نظر سازوکارهای عملیاتی و فقهی (فقه امامیه). *جستارهای اقتصادی*، ۶(۱۲): ۱۴۸-۱۲۱.

عسگری، محمدمهدی و اسمعیلی گیوی، حمیدرضا. (۱۳۹۲). مقایسه کارایی بیمه اسلامی و بیمه متعارف، با فرایند تحلیل سلسله مراتبی(AHP). *اندیشه مدیریت راهبردی*، ۷(۱): ۲۲۸-۲۱۳.

عسگری، محمدمهدی و اسمعیلی گیوی، حمیدرضا. (۱۳۹۲). تحلیل نظری ساختار بیمه‌های عمر در نظام تکافل و بیمه‌های متعارف. *اقتصاد اسلامی*، ۸(۳۲): ۹۱-۶۳.

پیغامی، عادل. (۱۳۸۸). مباحثی در مرزهای دانش اقتصاد اسلامی. تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)، چاپ اول.

توحیدی‌نیا، ابوالقاسم و سیفلو، سجاد. (۱۳۸۷). تکافل و اهمیت توسعه آن در صنعت بیمه کشور. نخستین کنفرانس ملی بررسی فضای کسب‌وکار صنعت بیمه کشور، دانشگاه تهران: ۱۲ آبان‌ماه.

ربانی، طاها. (۱۳۹۱). روش تحلیل ساختاری، ابزاری برای شناخت و تحلیل متغیرهای موثر بر آینده موضوعات شهری. مجموعه مقالات نخستین همایش ملی آینده‌پژوهی، تهران، ۲۹ آذرماه.

رشیدی، رامین. (۱۳۸۷). تکافل (بیمه اسلامی)، یک چارچوب نوین اقتصادی. *تازه‌های جهان بیمه*، ۱۱۸ و ۱۱۹: ۴۸-۴۱.

سراج‌زاده، سید محمدجواد. (۱۳۸۸). تحلیل نظری مقایسه‌ای بیمه متعارف و تکافل. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته معارف و اقتصاد اسلامی، دانشگاه امام صادق (ع).

کریمی، سیدمحمد.، عبدالملکی، حجت الله.، رستم‌پور، قاسم و ولدان، احسان. (۱۳۹۵). بررسی الگوی مطلوب تکافل در فقه شیعه. دهمین کنگره پیشگامان پیشرفت، تهران، ۱۸ آذرماه.

عباسچیان، ابوالفضل.، حمیدی، غفور.، رسولی، حمید و خلجی، سمیرا. (۱۳۹۸). مروری بر مبانی بیمه تکافل. *مجله اقتصادی*، ۳ و ۴: ۱۵۳-۱۲۵.

محمدی‌مهر، محمدحسن. (۱۳۸۵). بررسی تطبیقی نظام بیمه و تأمین اجتماعی با نظام تکافلی اسلام. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته معارف اسلامی و اقتصاد، دانشگاه امام صادق(ع).

معصوم بالله، مهد. (۱۳۸۹). تکافل کاربردی و بیمه مدرن: قوانین و اصول کاربردی. ترجمه سیدمحسن روحانی. تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)، چاپ اول.

ناطق گلستان، احمد.، غیورباغبانی، سیدمرتضی و مرادی، محسن. (۱۳۹۰). امکان‌سنجی بکارگیری الگوهای عملیاتی نظام بیمه تکافل در مؤسسات بیمه‌ای ایران با توجه به موازین فقه امامیه. نهمین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، تهران، ۲۸ آذرماه.

Ahmad Manjoo, F. (2005). Securitization: An important recipe for Islamic Banks – A survey. *Review of Islamic Economics*, 9(1): 53-74.

Ahmad, S. (2009). Islamic banking, finance & insurance: A global overview. Gombak, Kuala Lumpur: A.S. Noordeen.

Ahmed Salman, S., Rashid, H. M. & Hassan, R. (2017). Awareness and knowledge of insurance and Takaful in India: A survey on Indian insurance policy holders. *Man In India*, 97(11): 127-140.

Akhtar, M. H. (2018). Performance analysis of Takaful and conventional insurance companies in Saudi Arabia. *Benchmarking: An International Journal*, 25(2): 677-695.

Akhtar, vahid. (2008). *Potential of Takaful in Pakistan: Operational and transformational paradigm*, Dissertation of Ph.D., Pakistan.

Akhter, W., Pappas, V. & Khan, S. U. (2017). A comparison of Islamic and conventional insurance demand: Worldwide evidence during the Global Financial Crisis. *Research in International Business and Finance*, 42(C):1401-1412.

Brugnoni, A. G., Gonulal, S. O., Zainal Abidin, M. K., Ismail, M. H., Odierno, S. & Patel, S. (2012). Takaful and mutual insurance: Alternative approaches to managing risks. The World Bank, Washington.

Guendouz, A. & Ouassaf, S. (2018). Determinants of Saudi Takaful insurance companies profitability. *Academy of Accounting and Financial Studies Journal*, 22(5): 1-24.

Khan, I., Abdul Rahman, N.N.B., Zulkifli Bin Mohd Yusoff, M.Y., Mohd Nor, M.R. & Bin Noordin, K. (2018). A narrative on Islamic insurance in Bangladesh: Problems and prospects. *International Journal of Ethics and Systems*, 34(2): 186-199.

Mahmood, N. R. (1991). Takaful: The Islamic system of mutual insurance: The Malaysian experience. *Arab Law Quarterly*, 6(3): 280-296.

Wan Daud, W. N., Abd Rahim, M., & Zainol, F. A. & Ismail, A. G. (2018). Leader's qualities and organisational performance: a case of Malaysian Takaful operator. *International Journal of Business Performance Management*, 19 (2): 189-208.